

reice

recursos web per a la igualtat i la convivència

GENERALITAT
VALENCIANA

TOTS
A UNA
veu

recursos web
per a la igualtat
i la convivència

GUIA PER A LA PREVENCIÓ DE L'ABÚS SEXUAL EN XIQUETES I XIQUETS

**Materials d'Educació Infantil i Educació
Primària**

GENERALITAT
VALENCIANA

TOTS
A UNA
veu

GUIA PER A LA PREVENCIÓ DE L'ABÚS SEXUAL EN XIQUETES I XIQUETS

Materials d'educació infantil i educació primària.

DESCRIPCIÓ, QUÈ ÉS?

Aquesta guia és un material dirigit a la comunitat educativa per a la prevenció i detecció de l'abús sexual des de l'àmbit educatiu, i en general per a la millora de la convivència.

Parteix de la implementació en el centre públic d'educació infantil i primària Leonor Canalejas de Benidorm, d'una campanya europea per a la prevenció de l'abús sexual infantil *Un de cada cinc*. Aquesta campanya es va dur a terme a partir del curs 2016-2017 amb col·laboració del departament de Benestar Social de l'Ajuntament de Benidorm, atenent als compromisos que en aquesta matèria es van signar a l'article 6 i 7 del *Conveni de Lanzarote*, Conveni del Consell d'Europa per a la protecció dels xiquets¹ contra l'explotació i l'abús sexual, disponible a <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2010-17392>

Un de cada cinc és una campanya promoguda pel Consell d'Europa, dins del seu programa "Construïm una Europa per a i amb els xiquets", dirigida específicament a la prevenció de l'Abús Sexual Infantil, sensibilitzant a la població i donant eines d'autoprotecció als mateixos xiquets i xiquetes. Es pot trobar més informació al web *Un de cada cinc. Materials i recursos sobre la regla de Kiko*, que es troba al següent enllaç. <http://www.ecpat-spain.org/servicios.asp?sec=8&subs=25>.

Per a la redacció d'aquesta guia hem utilitzat diferents referents teòrics i pràctics, entre les quals cal destacar la *Guia per a la Prevenció de l'Abús Sexual Infantil* elaborada per l'organització Save the Children².

¹ Art.3 apartado a) Por «niño» se entenderá toda persona menor de 18 años. Instrumento de Ratificación del Convenio del Consejo de Europa para la protección de los niños contra la explotación y el abuso sexual, hecho en Lanzarote el 25 de octubre de 2007. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2010-17392>

² Save the children. (2001) Abús sexual infantil, manual de formació para professionals. https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/manual_abuso_sexual.pdf

Les estratègies d'intervenció, que hem implementat al centre i que proposem al llarg d'aquesta guia, es troben al document l'abús sexual contra xiquets, xiquetes i adolescents, publicat per Fons Internacional d'Emergències de les Nacions Unides per a la Infància³. A més aquestes estratègies estan relacionades amb el model dialògic de prevenció i resolució de conflictes, com ara: apertura d'espais de diàleg a totes les persones de la comunitat educativa, el concepte de bon tracte, el model dialògic de convivència per a la resolució de conflictes, el club dels valents, etc. Per tant, comptem amb l'aval científic d'aquest projecte atès l'èxit contrastat d'aquestes estratègies en la millora de la convivència.

Els objectius que es pretenen aconseguir amb la publicació d'aquesta guia són:

- Sensibilitzar i formar la comunitat educativa respecte a l'abús sexual infantil.
- Proporcionar al professorat recursos per treballar a l'aula, la prevenció del maltractament infantil.
- Dotar els/les menors d'eines per detectar i protegir-se de l'abús sexual.
- Facilitar instruments de detecció dels casos de maltractament i orientacions per a la intervenció.

3 [B.V.(2016). Abuso sexual contra niños, niñas y adolescentes: Una guía para tomar acciones y proteger sus derechos . UNICEF]

ÍNDEX

1. FORMACIÓ BÀSICA.....	8
1.1 La sexualitat en les etapes Infantil i Primària.....	8
1.2 Concepte d'abús sexual infantil, mites, indicadors i factors de risc.....	12
1.3 Estratègies bàsiques de prevenció.....	14
2. IMPLEMENTACIÓ A L'AULA: LA REGLA DE KIKO.....	15
2.1. La regla de Kiko.....	15
2.2. Aplicació del programa.....	15
Primera sessió. La regla: ningú em pot tocar sense el meu permís.....	15
Segona sessió. Coses que m'agraden i coses que no.....	17
Tercera sessió. Els secrets.....	19
Quarta Sessió. Demanar ajuda.....	20
Cinquena sessió. Parlem amb les famílies.....	23
3. ALTRES MATERIALS.....	24
3.1 Ulls verds.....	25
3.2 Crida ben fort, Estela!.....	25
3.3 Cata i Benja.....	26
3.4 Sentir que sí, sentir que no.....	26
4. PROCEDIMENT EN CAS DE DETECCIÓ.....	27
5. LIMITACIONS.....	30
6. AVALUACIÓ.....	31
6.1 Valoració de la formació.....	31
6.2 Valoració en la implementació del programa.....	32
6.3 Anàlisi de la intervenció en situacions.....	33
7. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA.....	34

1. FORMACIÓ BÀSICA.

1.1 La sexualitat en les etapes Infantil i Primària.

Els processos bàsics que condicionen el desenvolupament sexual són dos:

- Establiment de vincles afectius

Els xiquets i xiquetes necessiten establir vincles afectius forts i incondicionals amb algunes persones. És fonamental que almenys es vincule amb una persona, millor amb més, que el cuide, li done seguretat i amb qui puga mantindre contacte físic.

La intensitat d'aquests vincles és fonamental pel desenvolupament de l'autoestima i la confiança i el coneixement del codi de comunicació íntima.

- Identitat sexual i adquisició del rol de gènere.

Els xics i xiques naixen en un món sexual. A partir dels dos anys són capaços d'identificar-se amb un dels sexes, amb el grup social al qual pertanyen i desenvolupar les conductes pròpies d'aquest.

La sexualitat forma part de la personalitat i es desenvolupa al mateix temps que aquesta. Els nens i nenes tenen curiositat i conductes d'exploració i autoestimulació que són part del desenvolupament. Se'ls ha d'oferir la informació adequada a l'edat i s'ha d'educar en el respecte a la intimitat.

Adjuntem quadre de conductes sexuals comuns i no comuns dels infants, de la plataforma Stopitnow (2014)⁴, que poden servir de referència per alertar-nos d'algun tipus de problema i ens ajudarà a portar registre de conductes en cas de sospita.

Conductes sexuals comuns i no comuns segons l'edat:

Edat preescolar (de 0 a 5 anys)

Típic:

-Tindran preguntes i expressaran coneixement relacionat amb:

Atípic:

-Tindre coneixement sobre actes sexuals específics o llenguatge sexual explícit.

⁴ Stop it Now!. Together we can prevent The sexual abús of Children. Stopitnow (2014). Comportamientos sexuales adecuados de acuerdo al desarrollo del niño

- a) Les diferències entre els gèneres, les parts privades del cos,
 - b) La higiene i l'ús del bany,
 - c) L'embaràs i el naixement d'un/a bebé.
- Exploraran els genitals i podrien sentir plaer.
-Mostraran i observaran les parts privades del cos.

-Participar en contacte sexual semblant als adults i actes sexuals amb altres nens/es que són similars als dels adults.

Edat escolar (de 6 a 8 anys)

Típic:

- Necessitaran coneixement i tindran preguntes sobre:
- a) El desenvolupament físic, les relacions, la conducta sexual,
 - b) La menstruació i l'embaràs,
 - c) Els valors personals.
- Experimentar amb nens/es de la mateixa edat i del mateix sexe freqüentment durant els jocs o els jocs de rol de família.

Atípic:

- Interaccions sexuals similars a les dels adults.
- Conèixer actes sexuals específics.
- Comportar-se sexualment en lloc públic o per mitjà del telèfon o tecnologia relacionada amb Internet.

Edat escolar (de 9 a 12 anys)

Típic:

- Necessitaran conèixer i tindran preguntes sobre:
- a) La informació sexual,
 - b) Les relacions i la conducta sexual,
 - c) L'ús de paraules sexuals i els actes sexuals i els valors personals, especialment amb els/les seus/es companys/es.
- Experimentació augmentada amb comportaments sexuals i relacions romàntiques.
- Mostraran interès pels canvis hormonals i les influències externes, tals com els/les companys/es, les notícies i internet augmentaran el coneixement, l'interès i els sentiments sexuals durant l'inici de la pubertat.

Atípic:

- Freqüents conductes sexuals similars a les dels adults.
- Comportaments sexuals en llocs públics.

Què i quan ensenyar:

Nens/es preescolars (menors de 4 anys)

Informació bàsica

- Xiquets i xiquetes són diferents entre si i entre elles i ells. Ni totes les xiquetes tenen vulva ni tots els xiquets tenen penis.
- Noms correctes per a les parts del cos dels xiquets i xiquetes.
- Els bebès vénen generalment de les mamàs
- Regles sobre els límits personals (per exemple el mantenir les parts privades cobertes, no tocar les parts privades d'altres xiquets/es)
- Donar respostes simples a totes les preguntes sobre el cos i les funcions corporals

Informació per mantenir la seguretat

- La diferència entre carícies “apropiades/ que estan bé” (carícies que són reconfortants, agradables i benvingudes) i carícies “no apropiades/ que no estan bé” (que són invasives, incòmodes, no desitjades, o doloroses)
- El teu cos és teu, et pertany
- Tots/es tenim dret a dir que “no” a ser tocats/des o acariciats/des, àdhuc pels adults
- Ningú: xiquet, xiqueta o adult té dret a tocar les teues parts privades
- Està bé dir que “no” quan els adults et demanen que facis coses que estan malament, com tocar-te les parts privades o guardar secrets de persones properes
- Hi ha diferència entre una “sorpresa”, que és alguna cosa que serà revelada aviat, com un regal, i un “secret”, que és alguna cosa que suposadament no has de dir mai.
- A quines persones pots demanar ajuda

Xiquets i xiquetes entre 4-6 anys

Informació bàsica

- Els cossos dels xiquets i xiquetes canvien quan passen els anys
- Explicacions simples sobre com creixen els/les bebés dins del ventre de les mares i sobre el procés de naixement
- Reflexions sobre regles sobre els límits personals (com, mantindre les parts privades cobertes, no tocar les parts privades d'altres xiquets o xiquetes.)
- Donar respostes simples a totes les preguntes sobre el cos i les funcions corporals.
- Pot ser que sentes una sensació agradable quan et toques les parts privades però és alguna cosa que has de fer en privat.

Informació per mantenir la seguretat

- No deixar ni que ningú et toque les parts privades o et demane que li toques en les seues parts privades, encare que es tracte d'algú que coneixes.
- L'abús sexual MAI és culpa de la criatura.
- Si una persona desconeguda tracta que te'n vages amb ella, corre i conta el que ha passat a un/a dels teus/es pares/mares, al/la mestre, a un/a veí/veïna, a un/a agent de policia, o a una altra persona adulta en què pugues confiar.
- A quines persones pots demanar ajuda

Xiquets i xiquetes en edat escolar (aproximadament entre 7-12 anys)

Informació bàsica

- Què esperar i com enfrontar-se als canvis de la pubertat (incloent-hi la menstruació i els somnis humits)
- Informació bàsica sobre la reproducció, l'embaràs i el part.
- Riscos associats amb l'activitat sexual (embaràs, infeccions de transmissió sexual)
- Informació bàsica sobre mètodes anticonceptius
- La masturbació és comuna i no està associada amb problemes a llarg termini però ha de fer-se en privat.

Informació per mantenir la seguretat

- Com mantindre la seguretat i els límits personals en xatejar amb o conèixer a persones per Internet
- Com reconèixer i evitar riscos en situacions socials
- Regles quan són nuvis/núvies o queden amb algú

1.2 Concepte d'abús sexual infantil, mites, indicadors i factors de risc.

El maltractament infantil es defineix com l'acció, omissió o tracte negligent, no accidental, que priva al/la nen/a dels seus drets i el seu benestar, que amenaça i/o interfereix el seu ordenat desenvolupament físic, psíquic o social i els autors del qual poden ser persones, institucions o la mateixa societat. [Ministeri de Treball i Assumptes Socials, *Observatori de la Infància*]

El maltractament no és un fet aïllat, sinó que és un procés que ve determinat per la interacció de múltiples factors. En molts casos aquesta interacció donarà lloc a un o més tipus de maltractament, per la qual cosa no podem considerar l'abús sexual infantil com un fenomen aïllat a la resta de tipologies.

L'abús sexual és definit com:

Contactes i interaccions entre un/a xiquet/a i un adult quan l'adult (agressor) usa el/la xiquet/a per a estimular-se sexualment ell/a mateix/a, al/la xiquet/a o a una altra persona. L'abús sexual pot ser també comés per una persona menor de 18 anys quan esta és significativament major que el/la xiquet/a (víctima) o quan l'agressor/a està en una posició de poder o control sobre altre.

(National Center of Child Abuse and Neglect. 1978).

Dins de la definició de l'abús hem de diferenciar també les següents situacions:

- Abús sexual: és qualsevol forma d'interacció amb o sense accés carnal, amb contacte i sense contacte físic realitzat sense violència o intimidació i sense consentiment.
- Agressió sexual: és qualsevol forma de contacte físic amb o sense accés carnal amb violència o intimidació i sense consentiment.
- Exhibicionisme: es dona sense contacte físic i sense consentiment.
- Explotació sexual infantil: l'abusador, en aquest cas, persegueix un benefici econòmic. Estaríem parlant de la prostitució i pornografia infantil, tràfic sexual infantil o turisme sexual infantil.

MITES.

Segon els estudis referenciats a la guia didàctica de la campanya Un de Cada Cinc del Consell d'Europa, hi ha molts mites al voltant del món de l'abús sexual infantil, que podem resumir com:

L'abús sexual infantil és un fet infreqüent.

La realitat és que segons l'OMS, 1 de cada 5 dones i 1 de cada 13 homes adults van declarar haver patit abusos en la seua infància.

Els abusadors són persones alcohòliques, drogoaddictes o estan boges.

Però la realitat és que qualsevol persona pot ser una abusadora.

Es dona en classes socials baixes.

Pot ocórrer en totes les classes socials.

L'abusador/a sol ser algú que no pertany a la família.

Habitualment l'abusadora és una persona molt propera al menor, amb molta freqüència és un membre de la seua família.

El xiquet o xiqueta és tan menut/da que no se'n recordarà quan siga major.

Qualsevol tipus d'abús deixarà una empremta emocional, la gravetat depén de la intensitat i la freqüència del maltractament.

Els xiquets i xiquetes inventen històries d'abús.

Fals, els xiquets/es desconeixen els detalls de les relacions sexuals adultes.

Els xiquets i xiquetes que han patit abusos sexuals són agressors sexuals en la seua vida adulta.

Encara que és un factor de risc, no és determinant.

INDICADORS.

El/la mestre/a és una figura molt important a l'hora de previndre i detectar l'abús sexual, a causa de la relació directa amb els/les xiquets/es i al coneixement que té del seu desenvolupament.

Els xiquets i xiquetes que han sigut víctimes d'abús no presenten, en la majoria dels casos, uns indicadors clars. Tot i això, si observen en un menor conductes disruptives associades a conductes poc

habituals per a l'edat, hem de considerar la possibilitat de maltractament. En tot cas, són indicadors prou clars:

- Dificultat per a caminar o seure.
- Lesions o magolaments en els òrgans sexuals.
- Irritació de l'àrea anal i/o genital.
- Enuresis o encopresis.
- Malalties venèries.
- Conductes sexuals i coneixements inapropiats per a la seua edat.
- Conductes de masturbació en públic.
- El/la xiquet/a no vol tornar a casa.
- Simptomatologia depressiva.
- Regressions conductuals.
- El/la xiquet/a ho conta directament.

FACTORS DE RISC.

Podem considerar com a factors de risc les condicions familiars, socials i econòmiques en les quals viu un/a menor i que presenten major incidència d'abús.

Entre els factors de risc, els més rellevants són:

- Discapacitat psíquica greu, almenys en un/a dels progenitors/es.
- Consum excessiu d'alcohol, almenys en un/a dels progenitors/es.
- Història de maltractament previ, almenys en un/a dels progenitors/es.
- Aïllament social de la família.
- Ruptura familiar.
- Desocupació o pobresa.
- Acceptació del càstig físic.
- Discapacitat física o psíquica del/la xiquet/a.
- Problemes de conducta.
- Falta de vinculació afectiva

1.3 Estratègies bàsiques de prevenció

En general, es consideren actuacions de protecció i prevenció totes aquelles que es basen en

1. El foment de l'autoestima dels/les menors.
2. El respecte a les diferències, a la igualtat de gènere, al cos propi i a l'alié.
3. L'interés superior de l'infant.
4. L'establiment de relacions igualitàries i de confiança.
5. L'apertura d'espai de diàleg.
6. La no-violència en les relacions personals, socials i institucionals.
7. El reconeixement i l'acceptació dels sentiments i l'afectivitat en el tracte amb els/les altres.
8. La perspectiva positiva (reconeixement del positiu que succeeix, la seua promoció perquè continue d'aquesta manera o millor i el reconeixement del positiu en els altres).
9. La participació en la comunitat i la seua potenciació com a xarxa de suport psicosocial, no merament institucional.

Les línies de treball són dos, amb les famílies i l'alumnat.

- Amb les famílies:
 - Donar informació sobre coneixements relacionats amb el tema.
 - Sensibilitzar i afavorir la presa de consciència.
 - Millorar les habilitats comunicatives: relacionar-se de forma més efectiva.
 - Augmentar els seus recursos per a previndre i detectar situacions de maltractament
- Amb l'alumnat
 - Oferir models de relació adequats: respecte mutu, confiança, compromís, etc.
 - Descobrir Relació entre afectivitat i sexualitat
 - Diferenciar secrets: aquells que produeixen emocions positives i aquells que generen emocions negatives.

- Diferenciar contactes adequats i inadequats: tenint en compte qui és l'autor o autora que inicia el contacte amb el xiquet o xiqueta i els sentiments que aquest contacte li poden produir (positius “sentir que sí” – negatius “sentir que no”).

Tot allò que proposem, ho podem resumir amb *la regla de les quatre R*⁵:

- Recordar: conèixer i memoritzar els coneixements sobre el tema.
- Reconèixer: identificar les situacions de risc.
- Resistir: habilitats d'autoprotecció.
- Relatar: buscar ajuda, explicar a un adult/a de confiança l'abús quan s'haja produït.

COM ES REALITZA?

2. IMPLEMENTACIÓ A L'AULA: LA REGLA DE KIKO

2.1. La regla de Kiko.

La regla de Kiko és la proposta didàctica del programa Un de Cada Cinc per a treballar la prevenció de l'abús sexual en alumnat d'entre 4 i 7 anys. Es duu a terme en nivells d'infantil de 4 i 5 anys i primer i segon de primària, durant els mesos d'abril i maig. La programació de les sessions i l'horari s'adapta a les necessitats organitzatives de cada grup.

El programa es desenvolupa en cinc sessions. Cada sessió té continguts diferenciats però estan interrelacionades entre si, constituint un programa integral de prevenció de l'abús sexual i d'altres tipus de maltractament. Les sessions es poden impartir per separat, però en la mesura que siga possible han d'impartir-se conjuntament per a aconseguir que la prevenció de l'abús sexual infantil que es persegueix com a objectiu siga realment eficaç.

Prèviament a la implementació de les sessions, convé celebrar una reunió amb les famílies per informar-les i formar-les sobre el tema.

5 *Save the children (2001). Abús sexual infantil, manual de formació per a professionals.

Tota la informació sobre el programa, la guia didàctica i altres materials per a la implementació del programa està accessible en la pàgina web de la *Federació d'Associacions per a la Prevenció del Maltractament Infantil (FAPMI)* <http://www.fapmi.es/>

Presentem el desenvolupament de les sessions tal com les hem implementat en el nostre centre.

2.2. Aplicació del programa

Primera sessió. La regla: ningú em pot tocar sense el meu permís

Amb aquesta sessió perseguim que l'alumnat prenga consciència del seu dret sobre el mateix cos, les persones de confiança que podem tocar les seues parts íntimes amb quines finalitats (higiene o salut) i que ningú pot tocar-los/es sense el seu permís.

És necessari explicar per què anem a llegir el conte de Kiko, d'on ve i per què és important. Comencem per explicar-los que s'ha fet una Campanya per parlar als nens i nenes més xicotets de coses importants de la seua vida diària. Hi ha coses que han de recordar i hi ha algunes coses de les quals no a tots/es els/les resulta fàcil parlar, però només parlant d'elles amb les persones que ens cuiden (els nostres pares/mares, la nostra família, els/les nostres mestres i els/les nostres amics/gues) podem evitar que passen.

Treballarem tres criteris que volem coneguen i assimilen els xiquets i xiquetes

- Els besos, les carícies i les abraçades formen part de les relacions afectives. Totes les persones les necessitem i hem d'aprendre a fer-les/rebre-les com el reconeixement que són a la nostra vàlua i la manifestació de l'amor de l'altre. Es fan a gent que coneixen i volen, no a desconeguts/des. A fer-li'n a algú que no coneixen, poden negar-se sense problemes.
- El contacte físic mai ha de forçar-se. Ni ells/es han d'obligar a algú que no vulga a besar-los/les abraçar-los/les, ni han de deixar que una altra persona els bese, acaricie o abraçe si ells/es no volen.
- Abans de tocar una altra persona o que una altra persona els/les toque, sempre han de demanar permís, preguntar-li si li agradaria, per no ferir una altra persona. Perquè ells/es sempre tenen el dret a dir "No", siga qui siga la persona que vulga tocar-los/les, per molt propera i estimada que siga.

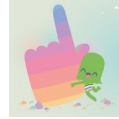

Continguts:

Descobriment del mateix cos. Parts del cos. Parts íntimes, demanar permís i dir NO.

Duració:

Entre 40 i 60 minuts.

Recursos:

Projector, conte digital, conte en paper, fulls, colors.

Desenvolupament:

Presentació:

Expliquen el motiu de l'activitat, la prevenció del maltractament sexual infantil, que anem a realitzar i perquè és tan important.

Activitat central

Presentem el personatge de KIKO, sense identificar-lo com a xic o xica, i la mà, no sabem de qui és la mà, pot ser de qualsevol, però hem de destacar que és prou més gran que KIKO.

Durant la narració de la història interactuem amb l'alumnat amb preguntes i dramatitzem els diferents passatges del conte.

Parlem de què són parts íntimes, on estan, com es diuen, i qui pot tocar-nos i amb quina finalitat.

Practiquem dir NO, tots cridem No. Dramatitzant les diferents parts del conte i cridem NOOO quan toca.

Pràctica:

Dramatitzem per parelles situacions en les quals anem demanant-nos permís per a tocar diferents parts del cos, els xiquets i xiquetes aniran incorporant més parts del cos al joc.

Puc tocar-te les mans?

Puc tocar-te els cabells?

Tasca final:

En acabant, podem demanar a l'alumnat que pinte o dibuixe una situació del conte de Kiko entre tots/es o fer un dibuix individual, depenent de l'edat o el grup i escriure la regla de KIKO: Ningú els/les pot tocar sense el teu permís.

Síntesi i avaluació

Comproven el grau d'assoliment dels continguts mitjançant preguntes.

Segona sessió. Coses que m'agraden i coses que no.

L'objectiu de la sessió és descobrir les coses que em fan sentir bé i les que no em fan sentir bé i que aquestes poden ser fetes per persones properes.

Les conductes que els xiquets i xiquetes han d'aprendre com a part del "bon tracte" a una altra persona són:

Protegir-la i cuidar-la, sense pegar-li ni deixar que uns/es altres la ferisquen.

Respectar-la sempre, no humiliar-la davant d'uns altres ni entre ells/es.

Compartir coses i no atacar-la amb les coses que li dolen quan discuteixen.

Mai obligar-la a fer alguna cosa que saben conscientment que està mal o que li va a fer mal.

Escoltar-la i parlar junts.

Besar-la, abraçar-la. Dir-li coses boniques.

Jugar junts/es, passar temps junts/es. Explicar-li les seues coses.

Ajudar-la quan està trista o té problemes.

Continguts:

Coses que em fan sentir bé i coses que no

Qui em tracta bé em fa sentir bé

Què podem fer si algú no ens no tracta bé: demanar ajuda.

Duració:

Entre 45 i 60 minuts.

Recursos:

Pissarra, projector, pantalla, ordinador, selecció d'imatges, carolines grans, fulls, retoladors i pegament.

Desenvolupament:

Presentació

En la zona d'assemblea asseguts/des en cercle iniciem una conversa sobre les coses que ens fan sentir bé i les que no.

Activitat central

Podem utilitzar una bateria d'imatges, tretes d'un banc d'imatges lliures de drets d'autor, anirem presentant-les a la pantalla:

Un/a xiquet/a caminat descalç en l'herba, un/a iaio/a abraçant la seua néta, un/a xiquet/a plorant i altres rient-se d'ell/a, un/a xiquet/a amb cara de por, etc.

A cada imatge parlem de què ens fa sentir, si ens ha passat alguna vegada, amb qui, què vam fer, etc.

S'han d'introduir imatges que no continguen violència explícita. Es tracta de descobrir entre tots/es quines coses ens fan sentir mal i que aquestes poden vindre de gent molt propera.

Depenent l'edat del grup podem incorporar més imatges i analitzar-les amb més detalls.

Pràctica

Repartim fulls i demanem als xiquets i xiquetes que escriguen o dibuixen situacions que els fan sentir bé.

Activitat final

Amb els seus dibuixos construirem el cartell del bon tracte.

Amb els/les menuts/des, repartim imatges impreses per tal de construir el cartell del bon tracte. Amb els/les més majors es fa per escrit, cada un/a elabora una frase i les apeguen en un mural:

M'agrada quan.....

No m'agrada quan.....

Síntesi i avaluació

Observen i comentem en veu alta quines coses ens fan sentir bé.

Els cartells es queden a la classe per a recordar-lo.

Tercera sessió. Els secrets.

L'objectiu de la sessió és descobrir què és un secret i quins secrets ens fan mal i hem de contar-los.

L'estratègia bàsica que utilitzen les persones que abusen és la manipulació, l'engany i l'amenaça. Es guanya la confiança, l'afecte, i aconseguix una posició de poder sobre el xiquet o xiqueta. Amb aquesta posició, l'abusador/a aconseguix que el xiquet/a guarde silenci. Aquest silenci té un doble valor del qual és important ser conscients:

1. Fa possible la continuïtat de l'abús i la impunitat de l'agressor/a.
2. Produeix en el xiquet/a un dany afegit al del mateix abús: la culpa, la sensació que com que no ho conta, en certa manera l'ha permès, està sent còmplice de l'abús.

Continguts:

L'afecte mai pot usar-se per aconseguir que facen alguna cosa que no vulguen fer.

No és que no calga guardar mai un secret: els secrets formen part de la intimitat de les relacions i voler a una altra persona també significa respectar la seua intimitat i guardar els seus secrets. Aquests són els secrets "bons".

Un secret que no s'ha de guardar és aquell que serveix per a ocultar un fet que posa en risc els mateixos xiquets/tes o a una altra persona de sofrir dany, o que li'n faça directament.

Duració:

Entre 45 i 60 minuts.

Recursos:

Papers de color, cartolines, llapis de color, ceres.

Desenvolupament:

Presentació

A l'assemblea, asseguts/des en cercle, comencem per l'anàlisi d'històries i la reflexió sobre el concepte de secret.

El germà de Maria estava jugant amb el collar de perles de la mare i l'ha trencat, després d'amagar-lo, li ha dit a Maria que seria un secret i que no podia dir-li-ho a ningú. La mare està molt preocupada

perquè no troba el collar i està buscant-lo per tot arreu. Maria se sent molt malament.

Sara i els seus germans estan preparant una festa d'aniversari per a la iaia, és una festa sorpresa i l'han dit a Sara que no ho pot dir a ningú, que és un secret.

Patricia, una amiga de Kiko, li explica que li ha furtat el llapis a Tomás. Els dos veuen que Tomás busca el seu llapis sense parar i s'està posant molt trist, però Cleo demana a Kiko que no en diga res.

Es poden utilitzar altres històries amb contingut similar.

Analitzem com els fan sentir aquests secrets. Alguns secrets ens fan sentir mal, ens fa mal la panxa i no podem dormir bé. Quan guardes un secret que et fa sentir mal l'has de contar.

Activitat central

Parlem dels nostres secrets. Els/les xiquets i xiquetes contenen experiències personals i entre tots/es descobrim si es tracta de secrets bons o roïns.

Pràctica

Demaneu als xiquets i xiquetes que dibuixen o escriguen els seus secrets.

Amb els/les més menuts/des, anirem passant per les taules preguntant els/les alumnes que han dibuixat i escrivint-lo. Poden contar-los en veu alta, si volen.

Activitat final

Utilitzem dues siluetes retallades de Kiko, una en què somriga i un altre amb gest de dolor, amb una bossa per a deixar els secrets que han dibuixat. Els/les xiquets/es pleguen i fiquen dins la bossa els seus secrets, en el KIKO somrient, els secrets bons i en el trist, els roïns.

Amb més majors utilitzem el cofre dels secrets o la bústia dels secrets. Es tracta d'una caixa decorada amb imatges de Kiko on guarden els secrets.

Tasca final

Hem de destacar que els secrets roïns, que ens fan sentir mal, no s'han de guardar.

Es fa un reconeixement dels/les valents/es que han dibuixat un secret roí, felicitant-los/es per la seua valentia.

Síntesi i avaluació

Hem de comprovar el grau d'assoliment dels continguts de la sessió mitjançant les històries i secrets

que els xiquets i les xiquetes ens conten. Hem de parar especial atenció els xiquets i xiquetes que, de vegades, no volen realitzar l'activitat per distingir les raons.

És un moment delicat perquè els xiquets/tes podem contar situacions complicades de les seues vides personals. El professorat ha de mantindre una actitud d'escolta i prendre nota dels casos que requereixen actuacions individuals.

Sempre hem d'oferir i donar ajuda als xiquets i xiquetes, en la mesura de les possibilitats

Quarta Sessió. Demanar ajuda

L'objectiu de la sessió és que els xiquets i xiquetes prenguen consciència de la xarxa social d'ajuda que tenen al seu voltant. Demanar ajuda és la primera i més important estratègia de protecció per a qualsevol infant.

És important fer protagonistes als xiquets i xiquetes per fer possible la protecció de què els/les adults/es som responsables, és imprescindible i a més els fa sentir capaços, més segurs/es i menys impotents davant les persones que intenten fer-los/es mal.

Cal ser molt acurats/des amb els missatges de protecció que se'ls transmet per no convertir-los en missatges de culpa: "per què no vas fer res?", per què no arranques corrent?", per què no m'ho vas explicar abans?". Els xiquets i xiquetes han de sentir que no estan sols i ni intentar afrontar aquestes situacions sols/es, sinó sempre demanant ajuda, perquè un/a adult/a protector/a, que els vol bé i els protegeix, és la millor de les seues garanties de protecció. Per això, és imprescindible com a part d'un programa de prevenció de l'abús sexual infantil:

1. Dotar-los/es d'estratègies per a demanar ajuda.
2. Ensenyar-los/es a reconèixer-se ells/es mateixos/es com a capaços/ces d'ajudar-se els/es uns/es als/les altres.
3. Ajudar-los/es a identificar clarament aquests/es adults/es protectors/es del seu entorn.

Continguts:

Quan demanar ajuda.
Persones de l'entorn a qui puc demanar ajuda.

Duració:

Entre 45 i 60
minuts.

Recursos:

Cartolines, paper
continu, llapis,
retoladors.

Desenvolupament:

Presentació

La sessió comença amb aquestes preguntes

Quan tenim un secret que ens fa sentir mal, quan algú ens ha tractat malament, quan tenim por. Què hem de fer? DEMANAR AJUDA, però A QUI DEMANEM AJUDA?

Activitat central

EL MURAL DE LA NOSTRA PROTECCIÓ.

Entre tota la classe es pinta un mural que representa el barri on viuen els xiquets i xiquetes, més o menys. Un mural que ha d'incloure la casa on viuen, el col·legi i el parc on solen anar a jugar.

Pràctica

Els/les xiquets/es van fent dibuixos o escrivint el nom, si saben, de les persones a les quals demanarien ajuda. Es retallen i es van pegant en el mural les diferents figures, es treballa de manera que al final cada nen/a identifique almenys un/a adult/a en cada entorn on es mou (les seues famílies, el seu professorat, agents policials, els/les pares/mares dels/les seus/es amics/gues...)

Activitat final

Els xiquets i xiquetes analitzen:

Què tenen en comú totes aquestes persones

Que respecten al xiquet/a

Que tracten bé al xiquet/a

Que el nen/a pot parlar amb ells/es, que confia en ells/es.

Que mai han obligat al xiquet /a fer res roí.

Síntesi i avaluació

El/la docent repassa el mural, identifica les persones dibuixades i els pregunta als xiquets per què les

van dibuixar, emfatitzant la importància que té per a ells/es confiar en aquestes persones, contar-los/es les seues coses i aprendre a demanar ajuda quan la necessiten. Recalca la quantitat de gent que hi ha en el mural. El fet que no estan sols/es. Se'ls recorda que tenen gent que els estima bé i que la millor forma de protegir-se és demanar-los/es ajuda quan la necessiten.

Cinquena sessió. Parlem amb les famílies.

L'objectiu d'aquesta última sessió compartida amb les famílies és doble: L'objectiu d'aquesta última sessió compartida amb les famílies és doble:

- Afavorir el diàleg familiar sobre la problemàtica de l'abús sexual infantil, normalitzar aquest tipus de converses i fer veure als xiquets i xiquetes que és una cosa de la qual a casa poden parlar amb tranquil·litat
- Es tracta d'aconseguir amb la seua presència que els xiquets i xiquetes identifiquen les mares, els pares i els/les tutors/es com a elements de protecció reals.

La metodologia proposada és:

1. Introduir aquest tema en les reunions periòdiques que es tenen amb les famílies, donant-les a conèixer la campanya i anticipant-les els continguts i sessions que es van a treballar amb els/les seus/es fills/es i que es requerirà a les famílies, en l'última sessió.
2. Dur a terme l'última sessió de treball conjuntament entre els xiquets, les xiquetes i les seues mares, pares i tutors/es.

Continguts

Els criteris que segueixen els xiquets/es per saber qui els tracta bé.

Duració

45-60 minuts

Materials.

Cartells i material utilitzats en les anteriors sessions

- El vídeo o el conte de "La regla de Kiko".
- El "Mural de la nostra protecció".

Desenvolupament

Activitat central. L'assemblea

Presentació

En l'assemblea expliquem que hui tenim invitats a la classe i que anem a contar-los/es qui és Kiko i què hem après.

Els xiquets i xiquetes amb ajuda del seu docent, explicaran a les seues mares i pares el que han après en les quatre sessions anteriors. La família ha d'escoltar l'explicació que fan els xiquets i xiquetes, amb paraules treballades en classe, com a resum dels continguts.

Ronda de preguntes

Les mares i els pares podran preguntar-los/es, als fills i filles, tots els dubtes que els sorgisquen. Es proposa també que les mares i els pares afigen al mural les seves pròpies persones a qui demanar ajuda, perquè així podran anar apareixent altres adults/es i altres institucions que faran sentir encara més protegits/des als xiquets i xiquetes. També pot ser enriquidor que expliquen un exemple de bon secret i mal secret sobre els quals hagen hagut de decidir si el guarden o no.

Avaluació

Es recomana realitzar l'avaluació de les sessions perquè les mares i pares puguen escoltar el que han après els xiquets i xiquetes.

L'avaluació pot ser tan senzilla utilitzant qüestions com ara:

- Què és el que més t'ha agradat de tot el que hem vist aquests dies.
- Què és el que menys t'ha agradat de tot el que hem vist aquests dies.
- Vols preguntar alguna cosa sobre la qual t'has quedat amb ganes de parlar més o de saber més?

Els/les pares/mares fan també la seua valoració de la sessió i del grau d'aprenentatge que observen en els/les xiquets/es, utilitzant els indicadors de seguiment i avaluació de l'apartat 6 d'aquest document.

Quan el programa s'ha implementat sencer en el grup amb anterioritat, programen sessions combinades modificant algunes de les activitats per no resultar repetitiu:

- Es combina la sessió de bon tracte amb demanar ajuda.
- La sessió dels secrets de forma més ampla.
- Es programen sessions internivells.
- Es modifiquen les activitats.

3. ALTRES MATERIALS

Si volem treballar la prevenció a través de contes a partir dels 7 anys, podem utilitzar alguns dels següents materials:

1- Ulls verds.

2- Crida ben fort, Estela!

3- Cata i Benja.

4- Sentir que sí, sentir que no.

La finalitat dels contes és dotar a l'adult/a d'una ferramenta que siga atractiva per als xiquets i xiquetes, aconseguint així que el xiquet i la xiqueta interioritzen el tema de l'abús sexual per a poder previndre'l, reconèixer-lo, estar alerta i, en cas que succeïska, comunicar-ho als/les adults/es de confiança.

3.1 Ulls verds

Aquest llibre, [Ojos verdes](#) de la psicòloga espanyola Luisa Fernanda Yágüez junt amb Sara Arteaga, conta la història sobre un xiquet i el seu veí adult, i la relació secreta que mantenen.

És un conte que ofereix a pares i mares una eina lúdica per a fomentar el diàleg amb els seus fills i filles de 6 a 12 anys sobre la prevenció de l'abús sexual. Mostra als xiquets i xiquetes les habilitats, conceptes i valors necessaris per a poder enfrontar-se a situacions de risc, saber demanar ajuda a les persones adultes responsables de la seua protecció i créixer amb una idea sana de les relacions i de la sexualitat.

Tot comença quan Alex, el xiquet, va darrere de la seua pilota perduda i arriba a una gran casa amb un jardí meravellós i es troba amb Max, l'entrenador de bàsquet del col·legi, que resulta ser el seu veí. Max li ofereix ensenyar-li jardineria, sempre que fóra un secret. I, com que és un conegut, Alex no hi veu el risc i se sotmet a aquesta relació, que acaba en abús. Per tant, el llibre ensenya que no es poden mantindre secrets amb adults, encara que siguen persones conegudes.

3.2 Crida ben fort, estela!

[*Crida ben fort, Estela!*](#) d'Isabel Olid és un conte perquè els xiquets i xiquetes, de 6 a 10 anys, el lligen acompanyats d'un/a adult/a responsable. Això permetrà explicar-los/es el sentit de la història i treballar els continguts. Aquest llibre, busca entregar als xiquets i xiquetes una eina per a ensenyar-los/es a fer-se respectar, per a previndre així tant el maltractament com l'abús infantil. "Una excusa perquè xiquets i xiquetes, i majors, entaulen un diàleg sobre el dret de qualsevol persona a dir que no davant de situacions que ens disgusten o fan mal", assenyalava Isabel Olid, autora del conte.

A més, Olid, al costat de l'associación Red de Ayuda a Niños Abusados (RANA), en col·laboració amb l'Editorial Fineo, va elaborar un programa de prevenció de maltractament i abús sexual infantil per a acompanyar el missatge del conte, mitjançant eines didàctiques que permet que els xiquets i les xiquetes es reconeguen en situacions de maltractament i abús i puguen saber com reaccionar. Aquest programa consta de:

- 1) [el conte *Crida ben fort, Estela!*](#)
- 2) [una guia didàctica per a treballar els continguts del conte](#)
- 3) [la guia "7 Passos per a Protegir als nostres xiquets i xiquetes" on s'enumeren els punts més importants per a previndre l'abús infantil i protegir als xiquets i xiquetes](#)

El llibre mostra a la protagonista Estela, una xiqueta xicoteta, en dos escenaris diferents que involucren maltractament i abús amb persones properes: el primer és sobre maltractament físic amb la seua millor amiga del col·legi i el segon sobre l'abús sexual amb un oncle.

3.3 Cata i Benja

El govern xilè, a través del Ministeri de Justícia, l'any 2012 va publicar tres llibres com a guia bàsica de prevenció de l'abús sexual infantil. Són tres llibres destinats cadascun d'ells a diferents edats; el primer llibre, destinat a xiquets i xiquetes menors de sis anys; el segon, per a xiquets i xiquetes entre 6 i 12 anys; i el tercer, destinat a adolescents.

[Aquesta guia inclou](#) d'una manera didàctica què és l'abús i que han de fer quan senten que algú està intentant sobrepassar-se amb ells/es. El contingut es presenta a manera de conte il·lustrat, a tot color.

Cata, Benja y su hada madrina és el primer llibre, destinat a xiquets i xiquetes menors de sis anys, que ensenya els límits de les demostracions d'afecte d'una persona de confiança, representada per un fada padrina.

Cata, Benja i Pincho és el llibre destinat a xiquets i xiquetes entre 6 i 12 anys, i explica, a través d'un amic, cosa que suposa directament l'abús sexual, per què és roí, i que ningú no pot tocar-los de manera indeguda, incloses les persones de confiança, com oncles, cosins, avis, veïns, etc. Ensenya que no han d'existir secrets amb adults i que sempre han de contar als/les pares/mares el que els molesta.

[Cata y Benja online](#) és l'últim llibre destinat a adolescents, i que explica els abusos que es poden cometre a través d'internet i com evitar exposar-se de forma en línia davant de desconeguts. La història està basada en la conversa pel xat de Facebook entre dos amics, els qui van exposant que perillós que és entaular relacions amb persones desconegudes a través d'Internet, explicant-ho mitjançant llenguatge juvenil i casos puntuals que suposadament van passar a altres amics propers.

3.4 Sentir que sí, sentir que no

El programa [Sentir que sí, sentir que no](#) del servei de Cultura Popular, títol original *Feeling yes, feeling no*, del National Film Board of Canada, Fundació Serveis de Cultura Popular

Està destinat a xiquets i xiquetes de 8 a 12 anys

Presenta tres capítols, elaborats per educadors/es i psicòlegs/es, que tracta, amb tranquil·litat i sentit comú, el delicat tema dels abusos sexuals contra els xiquets i les xiquetes, té com a finalitat que els xiquets i les xiquetes aprenguen a auto protegir-se, sense despertar-los/es cap a la paranoia pels desconeguts/des ni provocar-los/es el rebuig indiscriminat de les mostres d'afecte. Proposa models de

resposta a diferents situacions i afavoreix comportaments que potencien la mateixa seguretat. Del que es tracta, precisament, és d'ensenyar a discriminar entre quan sentim que sí i quan sentim que no, de proposar models de resposta davant diferents situacions i d'afavorir comportaments que potencien la mateixa seguretat.

El programa consta de tres parts clarament diferenciades, el fil conductor de les quals són tres educadors -Bàrbara, Fran i Brian-i un grup d'alumnes d'un col·legi. Al llarg de cadascuna de les parts, Bàrbara, Fran i Brian representen diferents escenes de possibles situacions i després les comenten amb els/les alumnes.

En la primera part, es treballa la diferenciació de les sensacions, les que m'agraden i les que no m'agraden. La segona part, se centra en les agressions sexuals i en com es poden previndre. L'eix central d'aquesta segona part és la formulació de les tres preguntes de l'estrany; unes preguntes destinades a convertir-se en un recurs personal que permet analitzar de quina manera convé actuar davant situacions en les quals intervenen persones desconegudes. Finalment, la tercera part tracta de la necessitat de demanar ajuda a diferents persones de confiança i de la importància d'evitar els sentiments de culpabilitat.

4. PROCEDIMENT EN CAS DE DETECCIÓ.

Aquesta guia està destinada a la prevenció de l'abús sexual i les estratègies permeten la prevenció i detecció de qualsevol tipus de maltractament. Si durant la implementació de les actuacions de prevenció detectàrem algun tipus de maltractament o se'n donara una revelació, actuarem segons estableix **l'annex III de l'ordre 62/2014, de 28 de juliol, de maltractament infantil**, mantindrem la calma i seguirem el Model d'actuació davant de situacions en què es detecta maltractament infantil.

En cas de revelació, evitarem fer preguntes al/la menor o demanar que ho conte a ningú més, això suposa un mal afegit als/les menors i la seua revictimització i podria afectar el procés judicial, si aquesta situació es donara.

Durant tot el procediment se seguiran les actuacions i comunicacions del protocol de maltractament infantil, de l'annex III de l'ordre 62/2014, de 28 de juliol, "Model d'actuació davant de situacions on es detecta maltractament infantil".

En una situació de revelació les primeres comunicacions amb els xiquets i xiquetes són molt importants, així que els/les adults/es haurem de seguir les recomanacions de Save the Children en la guia *Abuso Sexual, manual de formació para profesionales* (2001) per al tractament dels/les menors.

Són respostes adequades, amb conductes i verbalitzacions que s'haurien de donar:

Respostes adequades	Conductes i verbalitzacions
Creure al xiquet/a	Ho sent moltíssim. Gràcies per dir-me la veritat sobre el que t'ha passat.
Reafirmar que el/la responsable és l'adult/a o persona de més edat	Ell o ella sabia que estava fent alguna cosa inadequada. No és culpa teua. Tu no tens res de què avergonyir-te.
Mantindre la calma.	Continuar amb les rutines de la vida diària; buscar ajuda externa, si fóra necessari.
Posar l'accent en el fet que és possible trobar una solució, una eixida. Mostrant-li el nostre reconeixement per la seua valentia.	Has estat molt valent dient-m'ho, aconseguirem que no torne a passar. (Hem d'oferir un model positiu).
Assegurar-se que no té ferides	Buscar un/a professional que examine el/la xiquet/a.
Protegir a la víctima. Demanar ajuda i comunicar-ho.	Comunicar-ho a les autoritats. Impedir que l'agressor pugua accedir al xiquet/a.
Acceptar els sentiments del xiquet/a.	Escoltar activament i reconèixer els sentiments del xiquet/a.
Expressar-li afecte, acompanyament i protecció.	T'estime com ets i et seguiré estimant. Donar-li mostres d'afecte que li/a puguen consolar. Deixar en mans del/la xiquet/a el control sobre el tipus i freqüència de contacte afectiu.

Són respostes inadequades, amb conductes i verbalitzacions que mai s'haurien de donar:

Respostes inadequades	Conductes i verbalitzacions que mai s'han de realitzar ni utilitzar
Negar que l'abús ha succeït.	No és veritat el que dius. N'estàs segur/a? Ha de ser un malentés. Estàs inventant aquesta història
Culpar el/la xiquet/a de l'abús	Per què vas deixar que et fera això? Per què no te n'anares? Per què no vas dir que no?
Reaccionar amb alarmisme.	Expressar angonya o alarma i espantar el xiquet/a.
Posar l'accent en el nou estat del/la xiquet/a.	Referir-se a ella o ell com a víctima.
Sobreprotegir	Evitar tocar-lo/a o acariciar-lo/a Restringir-li activitats habituals

LIMITACIONS

5. LIMITACIONS.

A l'hora d'aplicar un programa de prevenció de l'abús sexual infantil en l'àmbit educatiu, ens trobem amb diverses limitacions i manques, quasi totes aquestes limitacions vénen de preconceptes i mites que encara persisteixen, com hem explicat a l'apartat 1.2 d'aquesta guia. Es precisa conscienciació social, de tota la comunitat educativa, sobre la responsabilitat personal i professional quant a les mesures de protecció dels/les menors.

Per superar aquestes limitacions considerem necessari:

- Planificar en els centres educatius sessions de sensibilització i formació per part de tota la comunitat educativa, sobre educació sexual i prevenció de l'abús.
- Incloure al currículum d'educació primària i infantil l'educació sexual
- Informar a la comunitat educativa del protocol del maltractament infantil.
- Incloure la prevenció de maltractament infantil en la formació inicial del professorat i en els temaris d'accés a la Funció Pública.

SEGUIMENT I AVALUACIÓ

6. AVALUACIÓ

L'avaluació del programa com a eina per a la prevenció del maltractament no es pot valorar únicament des del centre educatiu, seria una labor coordinada entre diferents òrgans d'atenció del menor.

Cal avaluar, per tant, la implementació del projecte, el grau de sensibilització del professorat i les famílies, el grau d'assoliment de continguts i estratègies de prevenció per part de l'alumnat i la millora de la convivència en general.

Durant la implementació de les sessions es durà un diari en el qual anirà registrant-se tots els aspectes destacables.

El programa de prevenció del maltractament infantil hauria d'estar inclòs en el Pla d'acció tutorial del centre i serà objecte d'avaluació.

6.1 Valoració de la formació

a) Participació

Indicadors	Agents avaluadors	%				
		1%	2%	4%	6%	%
% de persones que han participat en la formació	Famílies					
	Professionals					
	Voluntaris/àries					

b) Nivell de satisfacció.

Valora d'1 a 5, la formació rebuda. 1 valoració molt negativa i 5 valoració molt positiva

Indicadors	Agents avaluadors	nivells/graus				
		1	2	3	4	5
El clima de treball ha sigut adequat.	Famílies					
	Professionals					
	Voluntaris/àries					
Els/les ponents han aportat informació nova i replicable	Famílies					
	Professionals					
	Voluntaris/àries					
La dinàmica de les sessions ha sigut variada i ha permès la participació.	Famílies					
	Professionals					
	Voluntaris/àries					
Els materials entregats aporten informació suficient.	Famílies					
	Professionals					
	Voluntaris/àries					

6.2 Valoració en la implementació del programa

a) Participació

Indicadors	Agents avaluadors	%				
		10%	20%	40%	60%	100%
% de persones que han participat en el programa	Famílies					
	Professionals					
	Voluntaris/àries					
	Alumnat					

b) Valoració de les sessions del programa.

Valore d'1 a 5, de les sessions del programa. 1 significa que no està gens satisfet/a i 5 molt satisfet/a.

T'han agradat les activitats de les sessions del programa?	Agents avaluadors	Grau de satisfacció				
		1	2	3	4	5
SESSIÓ 1	Alumnat					
	Professionals					
	Voluntaris/àries					
SESSIÓ 2	Alumnat					
	Professionals					
SESSIÓ 3	Alumnat					
	Professionals					
SESSIÓ 4	Alumnat					
	Famílies					
	Professionals					
SESSIÓ 5	Alumnat					
	Famílies					
	Professionals					

6.3 Anàlisi de la intervenció en situacions

	Nombre de situacions	Nombre de situacions que persisteixen
Nombre de casos detectats.		
Nombre d'actuacions d'acompanyament a víctimes realitzades		
Nombre d'intervencions amb les famílies		
Nombre de casos comunicats per desprotecció. Ordre 1/2010		
Nombre de casos comunicats a fiscalia. Ordre 62/2014		

Observacions

7. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA.

REFERÈNCIES

Consell d' Europa. *Instrument de Ratificació del Conveni del Consell d'Europa per a la protecció dels xiquets contra l'explotació i l'abús sexual*, fet a Lanzarote el 25 d'octubre de 2007. Recuperat de: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2010-17392>

Consell d'Europa. (s.f) *Campanya u de cada cinc*. Recuperat de: https://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/statistics_en.asp.

Maltrato infantil en la familia en España. Informe del Centro Reina Sofía. (2011) Ministerio De Sanidad, Política Social E Igualdad. Recuperat de: http://www.observatoriodelainfancia.mscbs.gob.es/productos/pdf/malt2011v4_total_100_acces.pdf

Stop it Now!. Together we can prevent *The sexual abús of Children*. (2014). Recuperat de: [www.stopitnow.org/sites/default/files/documents/files/comportamientos sexuales adecuados_0.pdf](http://www.stopitnow.org/sites/default/files/documents/files/comportamientos_sexuales_ade cuados_0.pdf)

GUIES PER A PROFESSIONALS

Comisión Europea. (s.f). *Breaking the silence together. Schools and the prevention of child sexual abuse: Teachers' manual*. Recuperat de: <http://www.preventingchildsexualabuse.eu/wp-content/uploads/2018/06/Teachers-Manual.pdf> <http://www.preventingchildsexualabuse.eu/>.

Save the children. (2001) *Abús sexual infantil, manual de formació para professionals*.

Recuperat de: https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/manual_abuso_sexual.pdf

Fundació d'ajuda a nens i adolescents en risc [ANAR] (s.f) *Guia sobre maltractament per a professionals*.

Recuperat de: <https://www.anar.org/abuso-sexual-menores/>

Junta de Andalucía (s.f) *Tipología del maltractament infantil. Indicadors i nivells de gravetat*.

Recuperat de:

https://www.juntadeandalucia.es/export/drupaljda/Infancia_Familia_archivos_TiposMaltrato.pdf

LLIBRES

Holman K. (2002). *Abús sexual infantil – Programes de Prevenció ¿Quin és l'efecte del treball en prevenció?*

Save the children. Recuperat de:

https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/abuso_sexual_infantil1_programas_de_prevencion_seminario_de_helsigor.pdf

National child traumatic stress network.(2012). *Desarrollo Sexual y Conducta en xiquets*.

Recuperat de:

<http://www.ncsby.org/sites/default/files/Spanish%20Sexual%20Development%20and%20Behavior%20in%20Children%20--%20NCTSN%20NCSBY.pdf>

Martínez, C. y Aguilar, M.M. (2002). *Estrategias de prevención de abuso sexual infantil. Población y desarrollo*, 23. p 52-65. Recuperat de: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5654389>

Mas E., Simó S. y Martínez M. J. (2006) *El paper de l'àmbit educatiu en la detecció y abordatge de les situacions de desprotecció o maltracte infantil*. Conselleria de Benestar Social. Generalitat Valenciana.

Orjuela López, L. y Rodríguez Bartolomé, V. (2012) *Violència sexual contra els nens i les nenes. Abús i explotació sexual infantil. Guia de material bàsic para la formació de professionals*. Save the Children i Ministeri de sanitat, serveis socials e igualtat.

Recuperat de:

https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/violencia_sexual_contra_losninosylasninas.pdf

MATERIALS EDUCATIUS

Guia bàsica de prevenció de l'abús sexual infantil. *Cata i Benja*. 82012). Ministeri de justícia de Xile.

Arteaga Gormaz, E, Yágüez Ariza, LF. *Ojos verdes*. (2015) CEAPA. Ministerio De Sanidad, Política Social e Igualdad.

Bel Olid y Martina Vanda. *Estela, grita muy fuerte!* (2018). Ed. FINEO.